

SØGAN UM HEIMASTÝRISLÓGINA

eftir Zacharias Vang

Forvitnisligt at fara undir at lesa bókling um føroysk stjórnarviðurskipti, serliga tá ið tað er ungur føroyingur, ið beint nú hevur stríðst sær fyrri státsvinsindaligum prógv, sum er hövundin.

Eg havi við serligum athuga listið bóklingin, tí hann víðgerð ein tíðartein í føroyskum politikk, sum eg persónliga havi tikið lut í og upplivað við hvørjari nerv.

Beinagrindin í bóklinginum er í lagi. Men eg vil ikki siga, at tað til fullna er eydnast hövundanum at náa hinum fulla sannleikanum ella fullu fatanini av politiskum eikunum og tí, ið liggur aftanfyri, sum hann setti sær fyrri.

Hóast eg ikki ivist í, at hövundin eisini veruliga hevur lært sær nær við at fáa ta røttu lýsingina, kemst mær fyrri, at hann kortini sjálur hevur varhugan av, at tað vil hava týðning fyrri at náa sannlýsingini, ið kenna, ja, hava upplivað tíðina, ið verður víðgjord, gera sínar viðmerkingar.

Hetta sigur hövundin eisini sum tað semir seg einum vísindamanni.

Vegna plásstrot skal eg royna at gera so stutt av sum møguligt í viðmerkingum mínum, men nakað av blaðrúmd má til.

FOLKAATKVØÐAN

TANN 14. SEPTEMBER 1946

Hövundin er beinur, tá ið hann heldur fram, at fólkaatkvøðan av 14. september 1946 var í sær sjálvum ikki ein avgerð, men ein spurningur til veggleiðingar, tá ið hin endiliga stjórnarstöðan skuldi takast.

Men júst tí, at henda útleiging er bein, kennir maður seg illa við, at hövundin ið, sum hann tekur til, vil leita eftir fúndleikanum ella fólksins sonnu meining og vilja, leggur burtur úr í kannning síni, at úrslitið av atkvøðuni hevði eisini annað tal enn 5.660 fyrri löysingini og 5.449 fyrri stjórnaruppskotinum. Av atkvøðuseðlum við nei fyrri bæði löysingini og stjórnaruppskotinum vóru fleiri enn munurin millum löysingarátvøðurnar og tær fyrri stjórnaruppskotinum. Hesi niðni saman við atkvøðum fyrri stjórnaruppskotinum vóru fleiri atkvøður enn löysingarátvøðurnar. Taka vit eftir primum fyrri fólksins sonnu meining, vóru bæði uppskotini fallin.

So satt sum fólkaatkvøðan hevði tað til endamáls at finna, hvussu fólksins meining lá, megu vit taka nei-atkvøðurnar við. Tað ber ikki til at siga, at tær juridisk vóru ógylldar, tí tað var ikki samtykt av tinginum, at menn kundu atkvøða fyrri, at hvørki uppskotið skuldi verða fram. Nei-atkvøðurnar vóru gívnar í fullgøðari trúgv sum loyviligar við tað, at eingin minni maður enn formaðurin fyrri størsta politiska flokkinum í Føroyum, formaður Føroya lötings og av fjórlíni hogt metti lögfrøðing harra Tórstein Petersen ráddi øllum, sum ikki vildu löysing, men sum heldur ikki dámdu stjórnaruppskotið, at seta nei á atkvøðuseðlin fyrri at sýna sonnu meining sína.

Hesi nei-atkvøðumenn og kvinnur hava onga lotu ivast í, at tað, sum fólkafloksmaðurin, lötingsformaðurin og lögfrøðingurin við hægsta autoriteti, ið kundi gevast manni í Føroyum, var at lita á.

Óg tá ið hetta kann sigast og menn eru samdir um, at fólkaatkvøðan var veggleiðandi, ber ikki til at leggja nei-atkvøðurnar burtur úr, tá ið svarað verður uppá

spurningin, hvussu nógv, ið vóru fyrri, og hvussu nógv, ið vóru ímót hesum uppskotum um löysing ella at taka við uppskotinum frá donsku stjórnini um stýrskipan fyrri Føroyar.

Men at leggja nei-atkvøðurnar burtur úr er ikki juridiskt skeivt. Tað er tí ikki rætt, men villeiðandi, um tú leitar eftir, hvat ið var ætlað við atkvøðuni, nevnliga at hin skuldi vera ein sannroynd víðvikjandi teirri veruligu stóðini hjá fólkinum til spurningarnar, sum vóru uppá.

TJÓÐSKAPAR-SPURNINGURIN

Hövundin vil halda, at javnaðarmenn hava sagt ov nógv, tá ið teir hava hildið fram, at tann tjóðskaparligi spurningurin er loystur við stýrskipanini.

Jú, javnaðarmenn megu halda hann vera loystan yvir fyrri donum, ið eru teir, sum hava verið og eru annar parturin í tjóðskapartogani.

Hendan togan tók seg upp við tjóðskapararstóluni, ið kom fram við aldarskiftið.

Hövuðstættirnir í hesi togan var spurningurin, hvørja stóðu okkara móðurmál átti, um góðkenning av okkara flaggi, okkara mentan sum tjóð og góðkenning av okkum sum serstøk norðlendsk tjóð.

Henda togan og træta er loyst við tað, at stjórnarskipanin av 1948 góðkennir.

føroyingar sum serstøk tjóð, føroyskt mál sum hövuðsmál á øllum okjum í Føroyum, føroyska merkið sum okkara tjóðamerki á landi og á øllum okkara skipum, hvar ið tey so eru á knøttinum,

fastan rætt til yvirtøku av øllum føroyskum málum, a-málini bara við vanligum meirluta samtykt á Føroya lötingi og í landsstýri og hini málini líka til löysing eftir nærrí samráðing um yvirtøkuháttin. At vit føroyingar sjálvir ikki eru samdir um, hvussu allar tjóðskaparligar súðir skulu syftast, er ein annar spurningur. Har verður tað hjá okkum sum hjá øllum tjóðum, at meirlutin má ráða.

Henda spurning loyvdig og mættur á studentafelagsfundum, og var á, at biðja um at fáa til viðgerðar á einum serligum fundi um bara hann. Eg helt, at menn høvdu hug at jatta umbøn mína. Eg vil tí hesum spurningi víðvikjandi lata ljóðið av og gøyma ta gjøllari víðgerðina til henda fundin.

HVØRUM FLOKKUM HEIMASTÝRISLÓGIN HEVUR TÆNT OG GAGNAÐ

Hövundin hevur ymsar ætlanir um, hvørjum flokki og flokkum heimastýrisskipanin hevur gagnað ella ikki gagnað, og er komin til tað úrslit, at allir teir borgarligu kapitalistisku flokkarnir kunnu vera nøgdir við nýskipanina, meðan verkamannaflokkarnir, javnaðarflokkurin og tjóðveldisflokkurin, megi sigast at hava verið fyrri skerdum luti, og hövundin dugir ikki at skilja, at javnaðarmenn kunnu siga seg at vera nøgdir við úrslitið av heimastýrisslóginum og vera nøgdir við hana.

Hvussu hövundin fær tjóðveldisflokkin til ein verkamannaflokk, dugir vist fáur javnaðarmaður at fata.

Eg skal ikki koma inná drúgt orðaskifti um hetta, men einans loyva mær at spyrja hövundan, um hann veruliga heldur tað vera verkamannaflokslig eyðkenni:

innan sær at hýsa so nógvum borgarligum kapitalistisk hugaðum monnum og kvinnum, at hin sosialistisk innstillandi parturin einans er 1/3 av flokksins líði,

við grimum at leggjast á eina 100 pst. arbeiðara- og fiskimanna fyrirkø, soleiðis sum tjóðveldisfloksins hövuðsmaður Erlendur Paturssonur gjordi í »14. sept.« yvir fyrri A. T.

uttan samtykki frá ábyrgdarmonnum fiskimannafelaganna, men á egnu ábyrgd at støða einum fiskimannaverkfalli og skriva undir ein sáttmála, sum trælábant fiskimenninar til ævigar tíðir til ein sáttmála, ið var verri enn tann, teir høvdu, soleiðis sum Erlendur Paturssonur gjordi, hóast fiskimannafelagini stóðu til vinning við tað, at felagar teirra vóru á veg frá Danmark við peningaligum stuðli, ið vildi hjálpt teimum at hildið út, so leingi tað skuldi verið — og henda gerð verður ikki betri fyrri tí, at maðurin segði, at heldur skuldu fiskimennin tapa, enn teir skuldu tryggja hjálp frá donum,

einnelt at leggja saman við teimum kapitalistisku borgarligu at avtaka landshandilin, soleiðis sum tjóðveldismenn gjordu á tingi, hóast flokkurin visti, at landshandilin kundi gjørt til hitt dyggasta amboð hjá fiskimonnum og okkara fiskivinnu at fingið útgerðina so biliga sum tað er møguligt at landshandilin var eisini við at gerast tilíkt amboð við tað, at hann við glasiligum úrsliti hevði tikið upp innflyting av ymsum útgerðarvorum,

at seta sum treyt fyrri kommunu at seta í fyrirkø, at hon skal siga frá sær 'allan atkvøðarætt', fyrri at einstakur privatkapitalistur skal hava ræði einsamallur, soleiðis sum tjóðveldismenninar í landsstýrinum Karsten Hoydal og Erlendur Paturssonur saman við hinum landsstýrismonnum fólka-floksmanninum Hákon Djurhuusi og gamla sjálfstýrsmanninum Nielsi Wintheri Poulsen gjordu yvir fyrri Frøðbiar sóknar kommunu, ið hevði samtykt at seta 165.000 í sleipstøðina á Tvøroyri. Kann nakar kapitalistiskur borgarligur politikur verða meiri harðrøndur móti hugsjónini fyrri sonnum arbeiðarapolitikki?

Tað er eyðvitað, at teir borgarligu kapitalistisku flokkarnir undir heimastýrisslóginu, eins og teir høvdu undir amtsveldinum, hava fyrimunirnar, so leingi teir sita við meirlutanum.

Tað er meirlutastøðan og ikki amtslagið ella ella stjórnarskipanin av 1948, sum gevur fyrimunirnar til teir borgarliga.

Utan mun til amtsstöðu ella heimastýrisslagið vilja teir halda á hesum fyrimunum, so leingi teir sita við meirlutanum.

Óg tað verður valla lættari hjá fiskimanna- og arbeiðarafjöldini at finna inná ta sosialistisku leiðina at fremja ein sannan verkamannapolitik aftan á ein löysing, enn tað er undir heimastýrisslagnum.

Tað ljóðandi hvølt fyrri javnaðarmanna oyrum dag um dag har uppi í Íslandi, áðrenn Íslendingar høvdu tikið löysingina, at so brátt

Ísland hevði loyst, vildu allir Íslendingar at kalla verða sosialistar. Men hvussu gekkst tá ið leyst var?

Jú, Íslendsku javnaðarmenninar sita ikki longri uppi enn sum fjórði størsti flokkurin, meðan javnaðarmenn í Føroyum hava tikið seg fram til størsta flokkin og standa fyrri — tað ivast eingin skilamaður í — størri framlopum enn á nøkrum sinni áður.

Stjórnarskipanin forðar ikki javnaðarmonnum at vinna meirlutan í fólkinum.

Tvøtírmóti Tað skuldi verið lagaligari hjá javnaðarmonnum at vundið henda meirluta undir heimastýrisslóginu við figgarvaldi og teimum stjórnarligu og tjóðskaparligu spurningum gjordum til heimasurningar enn tað var undir amtsstöðuni, tá ið alt hitt stjórnarliga og tjóðskaparliga stríðið var vent móti donum.

Hövundans hugsan, at tá ið löysingurin ikki verður tegin, hevði tað verið betri fyrri sannan verkamannapolitik at farið aftur til og aftur um amtsstöðuna, er neyvnan vælgrundað.

Annað er, at eingin, heldur ikki sambandsflokkurin, vil fara undir eina amtsstöðu í øllum lik hinum antunum í ríkinum við sama tolli, kommunu- og státskattum og øðrum rættindum og skyldum. Metan um fyrimunir og missmunir í hesum er tí uttan veruligan athuga og liggur uttan fyrri dagsspurning.

Heldur enn amtsstöðuna ella heimastýrisslagið og meiri enn fólkaflokkurin og hinir borgarligu kapitalistisku flokkarnir hevur tjóðveldið tarnað javnaðarmonnum við at hava gingið undir fólkskunnini og kalla seg verkamanna- og fiskimannaflokkur og so kortini vera í valdi teirra borgarligu og veita hövuðsáðsókn sína móti javnaðarmonnum, eins og — sum frammanfyrri nevnt — Erlendur Paturssonur gjordi t.d. móti A. T., sum hann ikki aftur seg við at kalla fyrri Suðuroppólin, ið sum ein »polypure« á seg inn og oyðilegdi fiskimenn og arbeiðsmenn og var ein skaðagripur fyrri Føroya fólk og land.

Ein lítill skeivleiki ella mistak

Hövundin skrivur sum tað í 1958 var møguligt hjá teimum sokallaðu sjálfstýrisslókkunum ella sjálfstýrisslókkunum at mynda landsstýri einsamallir á sama hátt sum í 1962.

Hetta er eitt mistak, tí teir tilsamans ikki vóru meiri enn 15 tingmenn av 30 — tjóðveldið 7, fólkaflokkurin 5, gamla sjálfstýri 2 og framburðsflokkurin 1.

LÖGGÁVUVALD ELLA IKKI

Ikki kann sigast annað, enn at hövundin er heldur enn ikki yvirleikin ella »arogantur« í málbrúki sínum, tá ið hann talar um löggávuvald tingsins.

Tað er vist greitt, at lögfrøðingar eru ósamdir, ikki í tí, at löggávuvaldið sambært grundlógina liggur hjá fólkatíngi og kongi, men um hvørvið tað ber til hjá kongi og fólkatíngi at »delegera« hetta löggávuvald til annan víðvikjandi ávisum fólks- og stóðum í ríkinum.

Teir lögfrøðingar, ið vóru ráðgevarar og við at smíða heimastýrisslógina, hildu fram, at fólkatíngi og kongur kunnu við lóg, samtykt á tingi og undirskrivað av

kongi, geva Føroyum löggávuvald sitt fyrri ávis stóð, mál og málseki heima hjá sær sjálvum, soleiðis sum gjørt varð í heimastýrisslóginu, ið er einmælt samtykt á ríkisdegi og undirskrivað av kongi.

Maður kann samanbera hetta við kommunalt sjálfstýri, sum honum lystir, og fáa at líkast, men tað er kortini sjálfstýrið, sum heldur fyrri øllum dómstólum, tí tað er prógv- og við mongu tiltiknu lógum sum grundarlagi fyrri dómum.

Tað er sagt, at fólkatíngi og kongur kunnu taka sjálfstýrið av við við lóg at avtaka heimastýrisslógina. Men hetta er ein óveruligur tanki, tí heimastýrisslógin botnar í drúgvum principellum samráðingum millum tvínni fólk, tað danska og tað føroyska, um framtíðarskipan teirra millum, og hvør einasti fólka tingsmaður saman við kongi góðtók sum sagt hesa skipan.

Um tað »teoretiskt« ber til hjá fólkatíngi og kongi við nýggjari lóg at taka tingsins löggávuvald aftur, skal eg sjálvandi sum leikmaður lata vera við at »dosera« nakað um. Men eg veit, at tað í veruleikanum ikki hendir, tí tað gongur ímóti øllum forutsetningum fyrri rætti tjóða millum.

Óg eingin dani við vera í íva um, hvat svar føroyingar vilja geva, um danir skuldu gloymt seg sjálvar, hvat ið maður og mansins orð eiga at telja millum menn.

— — —

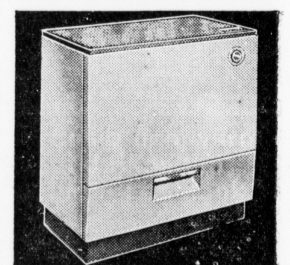
Zacharias Vang skal hava tøkk fyrri, at hann longu so stutta tíð aftaná embætisprógv sitt hevur lært bókling úr hondum um so brennandi spurningar sum teir stjórnarliga.

Tað skal sigast, at hann hevur rakað í eiminum, so brandarnir eru komnir undan og hava fest í.

Føroyingar eiga at fáa sær henda bókingi.

P. M. Dam.

HESS-O-DAN
den
**varme-
rigtige
oliekamin**

- dejlig nem varme
- god økonomi
- indbygget tank...

Ff. Valdemar Lützen
Tórshavn — tlf. 1020